

VERGİ DENETMENLERİ DERNEĞİ

www.vdd.org.tr

STAND-BY ANLAŞMALARI AÇISINDAN TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİ

Hazırlayanlar

M. Sezai KUTLU
Vergi Denetmeni

Rıza DEMİRCİ
Vergi Denetmen Yrd.

VERGİ RAPORU DERGİSİNİN ÜCRETSİZ EKİDİR

VERGİ DENETMENLERİ DERNEĞİ
EĞİTİM YAYINLARI SERİSİ : 3

STAND-BY ANLAŞMALARI AÇISINDAN TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİ

HAZIRLAYANLAR

M. Sezai KUTLU
Vergi Denetmeni

Rıza DEMİRCİ
Vergi Denetmen Yrd.

ANKARA
2001

YEREL YÖNETİMLERİN YERİ
YEREL YÖNETİMLERİN YERİ

STAND-BY ANLAŞMALAR AÇISINDAN TÜRKİYE-İTİP İLİŞKİLERİ

HABERLER
YEREL YÖNETİMLERİN YERİ
YEREL YÖNETİMLERİN YERİ

Baskı : Şafak Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: (312) 229 57 84 ANKARA

ÖNSÖZ

Dergimizin 52. sayısı ile birlikte vermiş olduğumuz Katma Değer Vergisinde İndirim Müessesesi isimli çalışma siz değerli okurlarımızdan olumlu yönde eleştiriler almış ve bu uygulamanın devamı yönünde temennilerde bulunulmuştur.

Bizde bu temennilerin ışığında sözkonusu uygulamanın devamına karar vermiş bulunmaktayız. Bu doğrultuda 53. sayımızın ekinde günümüzün ekonomik çalkantıları içerisinde önemli bir yer tutan IMF ve STAND-BY anlaşmaları konularını işleyen eğitim yayınları serimizin üçüncüsünü sunuyoruz.

Bilindiği üzere ülkemizde son yıllarda çeşitli ekonomik olaylar ve neredeyse her gün ayrı bir boyutuyla dile getirilen krizler arka arkaya yaşanmaya başlandı. Yaşanan bu olaylar ve ortaya çıkan bu krizler IMF'i, belki de bu güne kadar hiç görmediğimiz boyutuyla günlük hayatımıza getirdi.

Günlük hayatımıza bu kadar yoğun bir şekilde giren IMF ve bu kuruluş ile yapılan STAND-BY anlaşmaları nelerdir? Bu bağlamda Türkiye -IMF ilişkileri nasıl bir seyir izlemektedir? İşte bu çalışmada bu sorulara cevap aranmaya çalışılmaktadır.

Konuyu sizlere ulaştırmak üzere yoğun bir gayret ile çalışan Vergi Denetmeni M. Sezai KUTLU ve Vergi Denetmen Yardımcısı Rıza DEMİRCİ'ye teşekkür ediyoruz.

Uzun bir araştırma sonucu ortaya çıkan bu çalışmanın siz değerli okurlarımıza IMF ve STAND-BY anlaşmaları ile bu çerçevede Türkiye- IMF ilişkileri konusunda fikir vereceği düşüncesi ile sağlık ve başarı dolu günler dileriz.

Saygılarımızla

Vergi Raporu Dergisi

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	4
I- IMF'NİN KURULUŞ AMACI VE GÖREVLERİ.....	4
a- IMF'nin kuruluş bildirisi	4
b- IMF'nin kuruluş dönemi ve sonrasındaki gelişmeler	12
c- IMF'nin kotaları kredi olanakları ve yardımlar.....	15
d- IMF'nin işlevlerindeki değişmeler	18
e- IMF'nin İstikrar (sız) Politikaları	19
II- IMF - TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ.....	22
a- 1945-1960 Arası Dönem	22
b- 1960- 1970 Arası Dönem	24
c- 1970-1980 Arası Dönem	25
d- 1980-1994 Arası Dönem	27
II- IMF VE TÜRKİYE ARASINDA İMZALANAN 1994 ,1999 VE 2001 TARİHLİ STAND - BY ANLAŞMALARI VE VE SONUÇLARI	29
a- 5 Nisan 1994 Kararları	29
b- 1999 yılı istikrar programı.....	31
c- 2001 yılı 'Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'	36
SONUÇ.....	46
KAYNAKÇA.....	47

STAND-BY ANLAŞMALARINI AÇISINDAN

TÜRKİYE-İMF İLİŞKİLERİ

GİRİŞ

Bu yazımızda 'Uluslararası Para Fonu (IMF), ekonomik krizleri çözebiliyor mu?' yoksa 'krizlere yönelik önerdiği politikalar sorunlara mı yol açıyor ?' sorularına cevap arayacağız. Bu soruların cevaplarını ararken ilk önce Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin kuruluş amaçları ve görevlerini açıklayacağız.

İkinci bölümde ise Türkiye'nin Uluslararası Para Fonu (IMF)'ye giriş süreci ve Fon'a giriş nedenlerine değineceğiz.

Son bölümde ise Türkiye ile IMF arasında bugüne kadar imzalanan Stand - By anlaşmalarını ve bu anlaşmaların Türkiye'nin bugüne kadar ve günümüzde yaşadığı krizleri çözmedeki başarılarına ve başarısızlıklarını değineceğiz.

I- İMF'NİN KURULUŞ AMACI VE GÖREVLERİ

Uluslararası Para Fonu (IMF),¹ Temmuz 1944 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Bretton Woods (New Hampshire) kasabasında, daha ikinci dünya savaşı sona ermeden önce toplanan konferanslarda alınan kararlarla kurulmuştur.

a- IMF'nin kuruluş bildirisi :

Fonun amaçları gerek ortak bildiride gerekse anlaşmanın ilk maddesinde altı fıkra olarak yer almıştır. Birinci fıkra genel amaçlar ile ilgilidir. Bu fıkraya göre genel amaç " uluslararası para sorunları konusunda işbirliği ve danışma için bir mekanizma oluşturularak, sürekli bir kuruluş aracılığı ile uluslararası parasal işbirliğini teşvik etmek" olacaktır.

İkinci fıkra da Fonun amacı, "uluslararası ticaretin dengeli büyümesini kolaylaştırmak ve böylece, iktisat politikasının temel

amaçları olan, tüm üyelerin üretici kaynaklarını geliştirmek, reel gelir ve istihdamı üst düzeylere çıkarmaya ve bunu idame ettirmeye katkıda bulunmak" tır.

Üçüncü fıkra, "kurların istikrarını teşvik, üyeler arasındaki düzenli kur ayarlamalarını idame ettirmek ve rekabetçi devalüasyonlardan kaçınmak" olarak tanımlanmaktadır.

Dördüncü fıkra, "üyeler arasındaki cari muameleler için çok taraflı bir ödemeler sistemi kurulmasına ve dünya ticaretini engelleyen kambiyo kısıtlamalarının kaldırılmasına yardım etmek" olarak tanımlanmıştır.

Beşinci fıkra, "yeterli güvenceler altında, Fon kaynaklarının kullanılmasını sağlayarak, üyelere güven vermek, böylece de, ulusal ve uluslararası refaha zarar verecek önlemlere başvurmaksızın ödemeler dengelerindeki bozuklukları düzeltmelerine olanak sağlamak" olarak tanımlanmıştır.

Altıncı fıkra da ise yukardakilere uygun olarak, "üyelerin uluslararası ödemeler dengelerindeki bozuklukların derecesini azaltmak ve bu süreyi kısaltmak" amacı belirtilmiştir.

Bildirinin ikinci maddesi orijinal üyeleri tanımlıyor ve diğer üyelerin Fonun belirleyeceği koşullarla Fon'a üye olabileceğini açıklıyor.

Bildirinin üçüncü maddesi ise kotalar ve aidatlarla ilgilidir. Ortak Bildiri'de tüm dünya için 10 milyar dolar (8 milyar IMF üyeleri için) civarında bir kota ayrılmış ve bunun dağılımı için bir ölçüt getirilmemiştir. Sadece, üyelerin kotasının % 25'nin ya da elindeki altın ve altına çevrilebilir dövizin % 10'unu, hangisi daha küçükse, altın olarak ödenmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Bildirinin dördüncü maddesi ise, paraların değerleri ile ilgilidir. Bu maddenin birinci kesimi, her üyenin parasının değerini altın ya da ABD dolarının altın karşılığı olarak 1 Temmuz 1944 tarihi

itibariyle belirliyor. Kesim iki ve üç, altın ve döviz muamelelerinin kurallarını, kesim dört, kurların istikrarı için üyelere düşen görevleri belirtiyor. Kesim beş, kur değişiklikleri ile ilgili koşulları belirliyor:

- a) Bir üye temel bir dengesizliği düzeltme dışında parasının kurunu değiştirmeyi teklif etmeyecektir.
- b) Bir üyenin parasının dış değeri ancak üyenin önerisi ve Fon'a danıştıktan sonra değiştirilebilir.
- c) Daha önceki, (değer) düşmeleri ve artmalarıyla birlikte, önerilen değişiklik başlangıç değerinin % 10 'unu geçmiyorsa, Fon'un itirazı olmayacaktır.

Bildirinin beşinci maddesi ise, Fon işlemleri ile ilgilidir. Anlaşmanın 8 kesimden oluşan bu maddesi Fonun temel işleyiş mekanizmasını kurmaktadır. Bir üyenin, parasını kendi parasına karşılık satın alma hakkı aşağıdaki koşullara bağlı olacaktır:

- i) Parayı talep eden üye bu parayla yapacağı ödemelerin, anlaşmanın maddelerinde belirlenen gereklere uygun olduğunu gösterecektir.
- ii) Fon bu paranın kıt para olduğunu ilan etmemiş olacaktır.
- iii) Her üye, 12 ay içinde kotasının % 25'ine denk bir başka parayı satın alacaktır. Bu miktar kotasının % 200'ünü geçemez. Ancak, % 25 sınırı, üye, kotasının en az % 75'ini Fona yatırmışsa uygulanabilir.

Bu madde de ayrıca, Fon, herhangi bir üyenin, Fon kaynaklarını fonun amaçlarına aykırı biçimde kullandığına dair bir kanaata sahip olursa, bu üyeye Fonun görüşlerini belirten bir rapor sunarak cevabı için uygun bir süre tayin eder. Fon, bu raporu üyeye sunduktan sonra, bu üyenin kaynaklardan yararlanmasını sınırlandırabilir. Eğer verilen süre içinde bu rapora

cevap gelmezse ya da cevap tatminkar bulunmazsa, Fon, kaynakların kullanımını sınırlamaya devam edebileceği gibi, makul bir süre sonunda, üyenin Fon kaynaklarını kullanma hakkının ortadan kalktığını da ilan edilebilir.

Bildirinin altıncı maddesi ise, sermaye transferleri ile ilgilidir. Bu madde, Fon kaynaklarının, büyük ve sürekli bir sermaye kaçışını karşılamak için kullanılamayacağını ifade etmekte ve sermaye transferleri için özel kurallar getirmektedir. Üyeler, gerekirse uluslararası sermaye hareketlerini düzenlemek için kontrol kurabilirler, fakat hiç bir ülke cari muamele ödemelerine sınırlama getirebilecek biçimde bir kontrol getiremez.

Bildirinin yedinci maddesi ise, kıt paralarla ile ilgilidir. Kıt para kavramı; Fonun elindeki belli bir paranın, bu paraya olan talebin artması karşısında, paranın kısa sürede tükeneyeceği anlaşılırsa, Fon, bu parayı arz eden ülkelere bilgi vererek, arz ve talep dengesini sağlayacak önlemlerle birlikte bu paranın daha eşit dağılımı için bir yöntem önermesini anlatır. Fon, bu paranın arzını artırmak için her çabayı gösterecek, kıt paranın stokunu tayınlayabilecektir. Böyle bir tayınlamada, uluslararası iktisadi durum açısından en acil ihtiyaçların tatmini ilkesi uygulanacaktır. Bu kavram bu ilke ile gerçeklik kazanmaktadır.

Bildirinin sekizinci maddesi ise, üyelerin genel yükümlülükleri ile ilgilidir. Bu yükümlülükler başlıca :

- i) Cari ödemelere sınır koymaktan kaçınmak,
- ii) Diskriminatif kambiyo uygulaması yapmamak,
- iii) Konvertibiliteye geçmek,
- iv) Fon'a para, döviz, altın üretimi, rezerv pozisyonu, ithalat-ihracat, ödemeler dengesi, uluslararası yatırımlar, milli gelir ve fiyatlar hakkında ayrıntılı bilgi sağlamaktır.

9. Madde statü, dokunulmazlıklar ve ayrıcalıklar,
10. Madde diğer uluslararası örgütlerle ilişkiler,
11. Madde üye olmayan ülkelerle ilişkilerle ilgilidir.

Bildirinin on ikinci maddesi ise, örgüt ve yönetim ile ilgilidir. Fon, Genel Kurulu, her üye ülkenin gönderdiği bir asil bir yedek üyeden oluşur. Genel Kurul, anlaşmayı değiştirmek ve Fonu fesh etmek dahil tüm yetkilere sahiptir. Yönetim Kurulu beşi en büyük kota sahibi ülkelerin atanmış ve yedisi seçilmiş en az on iki yöneticiden oluşur. Bu Kurul Fon'un genel yönetim ve işleyişinden sorumludur. Yöneticiler bölge esasına göre birden fazla ülkeyi temsil ederler. Her üye temsi ettiği ülke(ler)' in sahip olduğu miktarda oy kullanır.

13. Madde, Fon Merkezi en büyük kotaya sahip ülkenin toprağında kurulacaktır.

14. Madde de geçiş dönemini düzenliyor,

15. Madde üyelikten ayrılma koşullarını,

16. Madde acil durumları,

17. Madde anlaşmanın değiştirilme yollarını,

18. Madde yorumlama prosedürünü,

19. Madde terimlerin açıklamasını kapsıyor,

20. Madde bu anlaşmanın 1 Mayıs 1945'den önce yürürlüğe girmeyeceğini belirtiyor.

Bu bildiriye imzalayan 35 ülke ile 27 aralık 1945'de Fon resmen kurulmuş oldu.

Başka bir açıdan IMF'nin temel amaç ve görevlerini şöyle sıralayabiliriz;

- 1) Dış açık veren üye ülkelere kısa süreli kredi sağlamak.

2) Uluslararası parasal ilişkilerin düzenli ve uyum içinde gelişmesini denetlemek ve gözetlemek.

3) Üye ülkelerin uluslararası ticari bankalara veya resmi kuruluşa olan ve ödenmeyen borçlarının ortaya çıkması durumunda, sorunun çözümü için aracılık yapmak, yeni ödeme planları ve borç erteleme anlaşmaları hazırlamak.

4) Üye ülkelerin makroekonomik ve yapısal uyum politikalarına finansal destek sağlamak.

5) Dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin liberasyonu ve rasyonelleştirilmesi gibi konularda üyelere teknik yardım ve eğitim hizmetleri sunmak.

6) Üye ülkelere dış ticaret politikalarını liberalleştirmeye özendirmek üzere çalışmalarda bulunmak.

b- IMF'nin kuruluş dönemi ve sonrasındaki gelişmeler :

İkinci Dünya savaşıdan sonra uluslararası para konularını düzenleme görevi IMF'ye verilmiş ve bu nedenle bu sisteme 'IMF sistemi' de denmiştir. Bu sistem 'ayarlanabilir sabit kur' modeline dayanmaktadır. Bretton Woods sistemine göre ABD'nin dışındaki tüm IMF üyeleri resmi kurdan paralarının değerini dolar cinsinden tanımlamışlardır. Oysa ABD'nin doları başka bir ülkenin para birimine değil, 1 ons ağırlığındaki 35 ABD doları fiyatından altına bağlanmıştır bu sisteme göre, her ulusal paranın bir dolar paritesi olduğu ve dolar da sabit fiyattan altına bağlandığı için tüm ulusal paraların dolaylı olarak bir de 'altın paritesi' bulunuyordu.

Görüldüğü gibi, sistem dolaylı da olsa altına dayanmaktaydı. Bu nedenle bu sisteme 'altın kambiyo sistemi' (gold exchange system) de denmiştir. Sistem katı olmakla birlikte dış ödeme dengesizlikleri durumunda, üye ülkelere paritelerde değişiklik yapma olanağı tanıyordu. Üye ülkeler bu sistemde develüasyon

ve revelüasyon gibi kur değışikliklerine en son olarak başvurulabilirdi. Eğer üye ülkeler IMF'nin sağladığı finansman kaynaklarına ve alınan iç önlemlere rağmen açıklarını kapatamazsa develüasyona başvurulabilirlerdi. Fon yasalarına göre, üye ülkenin %10'dan daha fazla develüasyon yapabilmesi için IMF'den izin alması gerekirdi. Fon, ancak üye ülkenin ödemeler bilançosunda köklü bir dengesizlik olması koşulu ile bu durumu onaylamaktaydı. Ancak bu koşul daha sonraki süreçte yumuşatılmıştır.

Doların IMF sistemi içerisindeki bu ayrıcalıklı yeri, hiç kuşkusuz ABD ekonomisinin dünyadaki ağırlığından ileri geliyordu. Bir paranın uluslararası ödeme aracı olarak kullanılabilmesi için, onun bazı özelliklere sahip olması gerekir. Bu özelliklerin başında dünya ticaretinin gereklerine göre, para arzının kolayca artırılabilmesi ve herkesce güven duyulan bir para olması gerekir. Savaş sonrası dönemde ABD dışındaki ülkelerin ekonomik durumlarının kötü olması nedeniyle bu koşulları sahip olan para ABD doları idi.

Savaştan sonra 1950'lerin başına kadar olan dönemde, dünyada şiddetli bir döviz kıtlığı çekilmişti. Çünkü savaşta büyük yıkımla karşı karşıya kalan batı Avrupa ülkeleri ve Japonya bu yıkımı onarmak için ABD'ye ihtiyaç duyuyorlardı. Bu nedenle bu ülkelerin tüm altınları Amerikaya akıyordu. Buna karşılık ABD Marshal yardımlarıyla söz konusu ülkelerin kalkınmalarına önemli ölçüde destek oluyordu. Bu durumun doğal sonucu olarak ABD'nin ödemeler bilançosu ilk kez açık veriyordu.

Başlangıçta dikkat çekmeyen bu açıklar, 1958'den sonra büyük bir kuşku uyandırmaya başlamıştı. Bu tarihten itibaren bir dolar bolluğu durumu ortaya çıkmış ve uluslararası para sisteminde doların giderek bir sorun olduğu evreye girilmişti.

Bu dönemde;

ABD'nin elindeki

Dış dünyanın elindeki

Altın stokları (dolar olarak)

Dolar miktarı

1948 24,5 milyar

6,4 milyar

1960 18,8 milyar

18,7 milyar

1965 14,0 milyar

29,1 milyar dolardı.

Yukarıdaki durum, 1960'da Avrupa'da dolara karşı çok ciddi güvensizliğin ortaya çıkmasına yol açmıştır. ABD'nin giderek eriyen altın stokları karşısında spekülatörler, doların altına göre değer yitireceğini tahmin ederek, Londra borsasında yoğun bir şekilde altın alımına girişmişlerdir.

Aşırı altın talebi birkaç gün içinde altının onsunu 40 dolara kadar yükseltmiştir. Bu durum karşısında ABD'nin tepkisi çok sert olmuş ve İngiliz Merkez Bankasından müdahalede bulunmasını istemiştir. Altına hücumu durdurmak amacıyla 1961 yılında ABD, İngiltere, Fransa, B.Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika, ve İsviçre tarafından < ortak altın fonu > oluşturulmuştur. Bu fonun amacı altın fiyatı 1 ons = 35 doları geçtiği takdirde Merkez Bankaları piyasaya müdahale ederek resmi altın fiyatının sürdürülmesini sağlayacaktır. Bunlara ek olarak ABD hükümeti de ödemeler bilançosu açıklarını kapatmak için bazı önlemler almıştır.

Dolar bolluğunun başladığı 1958'den sistemin yıkılışına kadar olan dönemde ABD' nin dış ödeme açıkları süreklilik kazanmış, özellikle 1960'ların ortalarından itibaren bu açıklar katlanarak büyümüştür. Bu durum ABD'nin enflasyonist bir ortama girmesine neden olmuştur. Ayrıca 1960'lardan itibaren ABD'nin ödeme açıklarının artmasının en önemli sonucu, ABD'nin dışında bir dolar piyasasının gelişmesidir. Bu piyasaya Eurodolar piyasası denir.

Eurodolar piyasası, bellibaşlı konvertibl paraların kendi ulusal sınırları dışında işlem gördüğü kısa vadeli sermaye piyasasıdır. Piyasaya, < Avrupa doları piyasası > denmesinin nedeni, burada en çok işlem gören paranın dolar, işlemlerin en yoğun olduğu bölgenin de Avrupa olmasından ötürüdür.

Geçici önlemlerle Bretton- Woods sisteminin temel ilkeleri sürdürülmüştür. Tartışmalı hale gelen dolar anahtar para olmaya devam etmişse de sistemin savunma hatları birbiri ardına düşmeye başlamıştır. 1967'de sterlin devalüe edilmiş, eurodolar patlama sayılacak bir gelişme göstererek dolar dahil tüm paraların istikrarı için sürekli bir tehdit haline gelmiştir. Mart 1968'de ikili altın piyasasının yaratılmasını, Ağustos 1969'da Fransız francının devalüasyonu ve Ekim 1969'da Alman markının revalüasyonu izlemiştir. Ağustos 1971'de doların altına konvertibilitesi resmen kaldırılmış, dört ay sonra da dolar altına göre devalüe edilmiştir. Şubat 1973'de doların ikinci kez devalüasyonundan sonra, Mart 1973'de belli başlı paraların topluca dalgalanmaya bırakılmasıyla Bretton- Woods sistemi tamamen terk edilmiştir.

c- IMF'nin kotaları kredi olanakları ve yardımlar :

IMF üyesi her ülkeye ilk girişte bir kota belirlenir. Kotaların önemi, Fon üyesi ülkelerin Fon'la yapacakları mali işlemler, üyelik katkıları, oy verme hakkı, çekebilecekleri kaynak miktarı, Özel Çekme Hakları'nı (SDR) ve Fon'un yönetimine katılmadaki ağırlıklarını belirlemesinden ileri gelmektedir.

Ülkeler, Fon'a üye olarak kabul edildiklerinde, kotaların % 25'i kadar uluslararası rezerv paralarla (SDR veya onun bileşiminde yer alan sağlam paralar) ve % 75'i kadar da kendi ulusal paraları cinsinden IMF'ye ödemede bulunurlar. Üye ülkelerin Fon'a farklı paralar cinsinden yaptıkları bu katkılar dolayısıyla Fon, her an

çeşitli ulusal paralardan ve SDR'den oluşan bir bütçeye sahiptir.

Her üyenin Fon'daki oy hakkının ağırlığı, onun Fon'da bulunan kotasına bağlıdır. Oy verme ağırlığı iki yönden önem taşır: Birincisi, Fon'un temel politika ve uygulamalarına ilişkin kararların belirli bir oy çoğunluğunu gerektirmesidir. İkincisi ise, üyelerin Fon'un Yönetim Kurulu'ndaki temsilini etkilemesidir. Kotalar, üye ülkelerin Fon'dan çekebilecekleri mali kaynakların sınırını da belirler. Kısaca Fon'dan sağlanabilecek kredi miktarı kotalarla orantılıdır.

IMF'nin sağladığı kredi mekanizmasını da kısaca şöyle açıklayabiliriz. Fon'dan borçlanması, o ülkenin ulusal parasının, Fon'dan sağlanan diğer bir ülke parasıyla değiştirilmesi yada kendi ulusal parası karşılığında yabancı ülke parasının satın alınması biçiminde olur. Fon'dan borçlanmak, üye ülke ile IMF'nin bir anlaşmaya varmasını gerektirir. Bu anlaşmada üye ülke, belirlenen süreler içinde Fon'a yatırdığı ulusal parasını geri almayı (krediyi ödeme) taahüt eder. Kredi kullanan üye ülkeler, Fon'da biriken ulusal para stokları üzerinden, belirli oranlarda faiz öderler.

IMF'nin kredi politikası temelde şartlılık ilkesine dayanır. Bu nedenle Fon'dan kredi almak isteyen ülke, dış ödemeler dengesini sağlamaya yönelik bir istikrar programı hazırlayarak Fon'a sunmak ve onunla anlaşmak zorundadır. Ülkenin uygulayacağı ekonomik ve mali politikaları gösteren ve Fon'a sunulan bu programa 'niyet muktubu' (letter of intention) denmektedir. Fon, üye bir ülkeye kredi sağlarken genel olarak şu temel özellikleri dikkate alır.

Bunlar;

1) Üye ülkenin arzı artırmaya, talebi kısmaya ve böylece

ekonomik ve mali istikrarı sağlamaya yönelik politikalar uygulaması,

2) Arz açısından genellikle, ekonomik etkinliği ve rekabeti artırmak,

3) Talep açısından kamu giderlerini kısıcı, vergileri artırıcı ve faiz oranlarını yükseltici önlemlere ağırlık vermek,

Üye ülkenin hazırladığı ekonomik önlemler paketinin Fon tarafından onaylanması, hem bu kuruluş, hem de öteki uluslararası kuruluşlarla özel ticari bankalardan yapılacak borçlan-malar açısından büyük bir önem taşır.

Fon'un normal kredi kaynaklarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

1) Kredi Tranşları(dilim) ve Destekleme Anlaşmaları:

Fon 'un belli başlı kredi kaynağı kredi tranşlarından yapılan borçlanmalardır. Bu kaynak çerçevesinde kredi hakları dört tranş'a (dilim) ayrılmıştır. Her birim tranş, üye ülke kotasının %25'ine eşittir. Birinci kredi tranşı çerçevesinde yapılacak kaynak kullanımlarında ülkenin dış ödeme güçlüklerini gidermek üzere, gerekli çabayı göstermesi yeterlidir, performans kriteri (şartlılık ilkesi) aranmaz. Daha sonraki kredi tranşlarından yapılan borçlanmalarda koşullar ağırlaşır. Bu kredilere 'destekleme düzenlemeleri' (stand - by arrangement) adı verilir ve performans kriterine tabidir. Yüksek kredi tranşlarından borçlanma için ülkenin sıkı bir istikrar programı hazırlayıp uygulaması gerekir.

2) Uzatılmış Fon Kolaylığı (Extended Fund Facility) :

Uzatılmış Fon Kolaylığının amacı, süresi üç, bazı durumlarda dört yıla kadar olan orta vadeli programlara finansman sağlamaktır. Diğer bir amaç, yapısal veya makroekonomik sorunlardan kaynaklanan dış ödeme güçlüklerinin giderilmesine katkıda bulunmaktır.

3) Özel Kredi Kaynakları:

Bunlar;

a) Telif edici ve olası durumlar hesabı, bu kaynağın amacı iki yönlüdür. Telif edici bölümü, ihracat gelirlerinden ve hizmet kazançlarındaki düşüşleri ve tahıl ithalindeki aşırı artışları karşılamak üzere kredi sağlar. Olası durumlar bölümünde ise, Fon'la anlaşarak bir program uygulayan ülkelerin, öngörülmeyen dış şoklardan olumsuz biçimde etkilenip reformların hızının düşmemesi için onlara yardım öngörülür.

b) Tampon stok finansman kolaylığı, bu finansman kaynağının amacı, ilkel bazı tarım ürünlerinin dünya fiyatlarını istikrarlandırmak için kurulan tampon stoklar programının finansmanına katkıda bulunmaktır.

4) Acil yardım programı:

Fon, ani ve öngörülmeyen doğal afetlerden kaynaklanan dış ödeme sorunları karşısında bu programa başvurur.

5) Düşük Gelirli Az Gelişmiş Ülkelere Özel Kaynaklar :

IMF'nin en yoksul durumdaki az gelişmiş ülkeler için oluşturduğu yapısal uyum kolaylığı ve artırılmış yapısal uyum kolaylığı programlarıdır. Bu kredilerin temel özelliği faiz oranlarının ve vadelerinin oldukça uzun olmasıdır.

6) Teknik Yardımlar :

Teknik yardımlar, IMF'nin üye ülkelere özellikle az gelişmiş ülkelere bilgi, beceri ve eğitim hizmetleri şeklindeki yardımlarıdır.

d- IMF'nin işlevlerindeki değişimler :

Bu bölümde IMF'nin işlevlerindeki değişimlerde kısaca değinmek gerekmektedir. IMF'nin faaliyete geçtiği 1946 yılından beri kotalar birkaç kez artırıldı. Zaman içinde göreceli olarak

ABD'nin kotaları azalırken, Japonya ve Almanya gibi ülkelerin kotaları artmıştır.

Üyeliğe kabul olunan yeni üyelere ilk kez belirlenen kotaların veya kotalardaki bir artışın %25'ini altınla ödeme zorunluluğu kaldırılmıştır.

İlk yirmi yıl içindeki kredilerin büyük çoğunluğu sanayileşmiş ülkelere verilmişti. Ayrıca bu kredilerin artan bir bölümü bu ülkelerin yapısal sorunlarının çözümüne yönelik orta vadeli kredilerdi. Günümüzde IMF kredileri SDR'ye bağlıdır. Fon, üye ülkelerin ihtiyaçlarının niteliğine göre farklı koşullar altında mali kaynak sağlayan çeşitli hesaplar ve kredi kolaylıkları oluşturmuştur. Böylece sağlanacak kaynak miktarı artırılmış ve bazı alanlarda ödünç verme koşulları gevşetilmiştir.

1980'lerin başlarında bazı az gelişmiş ülkelerin karşılaştıkları aşırı dış borç sorunu karşısında IMF, alacaklılarla borçlular arasında aracılık ederek borç erteleme ve kurtarma operasyonları düzenlemiştir.

Yukarıda açıklanan tüm bu gelişmeler IMF anlaşmasında kapsamlı bir değişiklik yapma gereğini ortaya çıkarmıştır. IMF Yönetim Kuruluna 1974 Haziranında sunulan değişiklik önerisi 1976 Ocak ayında Jamaika'daki Bakanlar Komitesinde kabul edilerek Fon üyelerinin onaylarına sunuldu.

Bu değişikliğe göre, üyeler döviz kurları politikalarını seçmekte serbest olacaklardır. Üyeler, Fon'la ve diğer üyelerle işbirliği halinde istikrarlı bir döviz kurları sistemini teşvik etmek ve düzenli anlaşmalar yapmakla yükümlüdürler. Yalnız Fon, döviz kuru politikaları üzerinde, sıkı bir gözetim işlevini sürdürecektir.

e- IMF'nin İstikrar (sız) Politikaları :

1970'li yıllardan bu yana pek çok ülke ödemeler bilançosu sorunlarıyla içiçe yaşamaktadır. IMF önerileri doğrultusundaki

uygulamalara rağmen, bu ülkelerin çoğunda ödemeler bilançosu açıkları giderilememiştir. Hatta bazılarında kısa süreli nefes alma ve geçici bir denge durumundan sonra, dış açık bir önceki duruma göre dahada artmıştır. Şili, Arjantin, Gana bunun en iyi örnekleridir. IMF patentli istikrar politikası ile durgunluk ayrılmaz bir biçimde birlikte yaşanmıştır.

Büyük boyutlara varan açıkların giderilmemesinin nedeni, önlemlerin yetersizliğinden ya da sık sık ileri sürüldüğü gibi uygulamasından değil, doğrudan doğruya bu kuruluşun dış denge-
gesizliğin niteliği ile ilgili yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır.

IMF terminolojisinde iki tür dengesizlik vardır: geçici ve temelli dengesizlik. Fakat bunların ne açık ve kesin bir tanımı yapılmış, ne de ayırtedici özellikleri belirtilmiştir. Bir dengesizliğin < temelli> nitelikte olup olmadığının takdiri, bir bakıma Fon Başkanına bırakılmıştır. Uygulamalara bakıldığında ülkedeki sermaye hareketleri, altın ve döviz rezervlerinin azalması gibi, ulusal ya da uluslararası konjoktürden doğan dengesizlik <geçici dengesizlik> ; bir kur ayarlamasına baş vurulmadığı takdirde, ancak deflasyonist önlemlerle giderilebilecek dengesizlik de <temelli dengesizlik> olarak nitelenebilir. Örneğin, uzun süreli bir enflasyon sonucu ortaya çıkan ve dönem sonunda eski kura dönmenin artık imkansız olduğu bir dengesizlik, temelli bir dengesizlik olarak nitelenebilir.

Dengesizlik türlerindeki bu ayrıma rağmen, IMF'nin az gelişmiş ülkelerdeki rolü her zaman aynı şema içinde olmaktadır. Bu şema iki bölümde ele alınabilir. Birincisi, dengesizliğin giderilmesinde IMF'nin bir çeşit katkısı olan krediler, ikincisi de IMF'nin bu ülkelerden uygulamasını talep ettiği istikrar programlarıdır.

Üye ülkelerin IMF kredilerinden yararlanmaları Fon ter-

minolojisinde <çekme hakları> olarak adlandırılan sınırlar içinde olmaktadır. Her üyenin Fon'daki kotasına eşit olan çekme hakları iki bölüme ayrılmıştır. Birincisi, eski altın diliminin yerini alan rezerv dilimidir. Rezev dilimi dahilindeki çekmeler, üyelerin kotalarının % 25'i ile sınırlandırılmış olup tamamen otomatiktir, hiçbir koşula bağlı değildir. İkincisi ise, üyelerin kotalarının % 75'inden oluşan kredi dilimleridir. Üç eşit parçaya ayrılmış bulunan bu kredi dilimlerinin kullanılması stand- by anlaşmasıyla sağlanmaktadır.

IMF kredilerinin ilk koşulu kur ayarlamasıdır. Kur ayarlamasının da tek anlamı vardır: büyük oranlı devalüasyon. Nihayet bu önlem demeti üç standart öneriyle desteklenmiş ve pekiştirilmiştir.

- 1) İktisadi kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi,
- 2) Dış borçların ödenmesi,
- 3) Gümrük tarifelerinin indirilerek, dünya pazarına daha açık bir ekonomi oluşturulması.

Yukarıda birazda şematize ederek anlattığımız önlemlerin ilk uygulamaları Latin Amerika ülkeleri, özellikle Brezilya, Meksika, Guatemala'dır. IMF'nin kredisinin ön koşulu olarak uygulanan ilk önlem, yüksek oranlı devalüasyon yanında bu ülkelerin ithal ikamesi politikalarını desteklemek amacıyla izledikleri katlı kur uygulamasını terk etmeleri olmuştur. Bunlara ek olarak gümrük tarifelerinin indirilmesi, kapıların yabancı sermayeye sonuna kadar açılması, Kamu harcamalarının kısılması ve sübvansiyonların kaldırılması da uygulamaya konulan önlemler arasındadır. Daha sonraları bu uygulamalar genişleyerek Asya ve Afrika ülkelerinde de yaşanmıştır. Fakat bu uygulamalar, bu ülkeler için kalıcı çözümler getirmemiştir.

II- IMF - TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ

a- 1945-1960 Arası Dönem :

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin siyasal dönüşüm sürecinde Türkiye, Batı dünyası ile daha samimi siyasal ve ekonomik ilişkilere yöneldi. Yeni oluşturulan uluslararası örgütlere üye olunuyor, Batı ittifakı içinde bir yer tutmaya çalışılıyordu. Bu çerçevede Türkiye'de 1947 yılı içinde IMF ve Dünya Bankası'na üye oldu.

Savaş sonrasında ülkenin iç siyasal yaşamında da önemli değişimler görüldü. Tek parti yaşamını eleştiren ve liberal bir kalkınma atılımı vadeden siyasal parti 1950 yılında iktidara geldi. Bu siyasal partinin temel felsefesini ve politik görüşünü şöyle özetlemek mümkündür.

1) Sanayileşmeyi özel kesim eliyle yürütmek ve bu yönde devletin elindeki sınai tesislerin özel sektöre satışını mümkün kılacak önlemleri almak,

2) Dış ekonomik ilişkilerde devlet müdahalelerini asgariye indiren yeni bir düzene geçmek. Dolayısıyla dış ticarete liberalizasyon,

3) Tarım sektörüne öncelik vermek.

1950-1954 arasında yukarıda belirtilen politika ve görüşler, havalarında iyi gitmesi neticesinde olumlu sonuçlar vermiştir. Fakat 1954 yılından sonra bu tablo olumsuzla doğru yöneldiğinde iktidar da sertleşmeye başladı.

1954 sonrasında IMF, Türkiye için sürekli olarak devrededir. Önerdikleri politikalar ise bilinenlerden farklı değildir. Bu politika da ; devalüasyon ve ekonomiyi daraltıcı politikalardır. Oysa dönemin iktidarı bu politikaları kabullenmek istememektedir. Buna rağmen iktidar başka çaresi olmadığı için Ağustos 1958'de IMF

ile masaya oturmak ve aşağıdaki önlemleri almak zorunda kalmıştır.

- i) Türk lirasının değeri düşürülecek,
- ii) Para arzı sıkı kontrol altına alınacak. Bu nedenle emisyon hacmi ve kredi hacmi darlatılacak. Selektif kredi politikasına geçilecek,
- iii) İç piyasada Kamu İktisadi Kuruluşları'nın ürünlerinin fiyatları yükseltilecek, açıklar azaltılacak,
- iv) İthalat rejimi yeniden düzenlenecek, ihtiyaçları üç aylık kotaları içeren bir programa bağlanacak,
- v) İhracatı hızlandırmak ve artırmak için farklı kur sistemi uygulanacak,
- vi) Yatırımlarda verimli ve kısa vadeli projelere öncelik verilecek.

Yukarıda belirtilen tetbirler alınırsa vadesi gelen 400 milyon dolarlık borcun ödenmesi ertelenecek ve OECD'den 359 milyon dolarlık yeni kredi olanağı sağlanmış olacaktır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk borç konsolidasyonunu bu kararlardan sonra Mayıs 1959'da yürürlüğe sokacaktır.

Uygulanan program sayesinde enflasyon yavaşladı, ihracat ve ithalat % 48 oranında artış gösterdi. Fakat dış ticaret açığı artmaya devam etti. 1958 deneyimi, IMF reçetesinin muhtemel sonuçlarını en iyi belgeleyen uygulamalardan birisidir. Ancak istikrar önlemlerinden beklenen sonuçlara ulaşılamamış, bu programla ekonomi uzun sürecek bir durgunluğa terk edilmiştir.

Bu programdan beklenen ikinci sonuç dış ticarete ilişkindir. Devalüasyon yoluyla Türk parasının değeri düşürülerek ihracatın artacağı beklenmesine rağmen, sonuç böyle olmamıştır. Çünkü

sorun sadece para sorunu değil, aynı zamanda yapısal bir sorundur.

b- 1960- 1970 Arası Dönem :

1960' ların ilk yılları Türkiye'de yaraların sarılması dönemidir. Bu dönemde istikrar, planlı kalkınmada aranmaktadır. Bu dönemde kamu girişimciliği yeniden düzenleniyor, mevcut yapı ko-runmakla birlikte, en azından ekonominin yönetimine göreli bir plan disiplini getiriliyor, bu kesinlikle IMF'nin denetiminden çıkıldığı anlamına gelmiyordu. Tersine denetim yaygınlaşıyordu. Her taze para için, Fon'un onayı gerekli olduğu için, onaydan önce denetim gerekiyordu.

1965 seçimlerini iki önemli sonucu olduğu söylenebilir. Birincisi 27 Mayıs sonrası koalisyon döneminin sona ermesi ve rahat bir çoğunlukla tek parti yönetiminin gelmiş olmasıdır. Diğer ise, yeni yönetimle birlikte yeni bir kalkınma şampiyonunun iktidar koltuğuna oturmasıdır.

1966 yılında ekonomideki rahatsızlıkların tekrar ortaya çıkmasıyla IMF'nin devalüasyon talebide başlamıştır. IMF'nin bu talebi yoğunlaşarak 1970 operasyonuna kadar devam etmiştir.

Planlı dönemin başında ihtiyatlı olarak başlatılan içe yönelik sanayileşme, 1965 sonrasında hızlanıyordu. Döviz emen, tüketime yönelik ve uluslararası ekonomiden fiyat ve maliyet açısından kopuk, bir sanayileşme hummalı bir şekilde sürdürülüyor, işlerin sarpa sarmaması için, emilen ölçüde döviz kazanmak gerekiyordu. Yapı değişmediği için ihtiyaç duyulan döviz tarım ürünlerinden bekleniyordu. Doğal olarak tarım ürünlerinden gelen döviz miktarıda yeterli olmuyordu.

Bu dönemde hiç beklenmeyen bir değişkenin devreye girmesi, bu tür bir ticaret açığının bir süre daha sürdürülmesine yardımcı oluyordu. Bu değişken, işçi dövizleriydi. 1964'de 9 milyon

dolar olan işçi dövizleri, hızla artarak 1969'da 141 milyon dolar düzeyine çıkmıştı. Fakat bu döviz gelirlerinde sorunu çözmek için yeterli gelmiyordu.

1960'ların ikinci yarısında IMF, perde arkasında kalmakla beraber denetimlerini sürdürmekte ve etkisini korumakta, 1966'da döviz kurunun aşınmış olduğunu ileri sürerek yeni bir devlûasyon önermekteydi.

Ekonomide yeni bir operasyon yapılması isteği IMF tarafından 1968'de, bu kez daha ısrarlı bir şekilde gündeme getirildi. Ekonomideki döviz tıkanıklığının daha açık bir hale gelmesi Türkiye'yi tekrar IMF ile masaya oturmaya zorlamış, fakat dönemin iktidarı seçimleri bahane ederek bu süreci bir yıl uzatmayı başarsa da sonucu değiştirememişti.

c- 1970 - 1980 Arası Dönem :

1970 operasyonu ilginç niteliklere sahiptir. 1960'ların sonunda ekonomide iç dengesizlik olduğuna ilişkin kesin bir belirti yoktur. Fiyatlar 1965 sonrasında hafif bir artış eğilimi göstermekle birlikte, enflasyon olarak nitelenecek bir durum söz konusu değildir. Ulusal üretim yılda ortalama % 6 civarında bir artış göstermektedir. Sınai üretimde 1970 yılına dek % 7-10 arasında yıllık artış sağlamıştır. 1970 yılında görülen duraklama muhtemelen ithalattaki duraklamadan kaynaklanmaktadır. Bu dönemde ekonomide iç dengesizlik olmamakla birlikte dış dengesizlik hızla artmaktaydı.

10 Ağustos 1970'de Türk lirası % 66 devalüe edilmişti. Bunun arkasından bütün ürünlere zam yapılmıştı. Yapılan bu devalüasyon karşılığında 950 milyon dolar taze kaynak sağlanmıştı. 1970 operasyonu, döviz gelirlerini olumlu yönde etkilemekle birlikte, döviz harcamalarını daraltmadığı için IMF reçetesinde beklenen net sonuç yine sağlanamamıştı.

1970'lerin son yılları hem IMF hem de Türkiye açısından önemlidir. IMF açısından 1977-1978 itibarının iade edildiği yıllardır. İtibarını yeniden sağlamak peşinde olan Fon muhtemelen en tavizsiz ve katı tutumunu takınmak zorundadır. Bu yılların Türkiye açısından önemi , IMF'nin böylesine bir yeniden diriliş döneminde son derece kötü ekonomik koşullarla Fon'un karışısına çıkmak zorunda kalışıdır.

İlk koalisyon dönemi bir bakıma, IMF parelelelinde bir döviz kuru politikasıyla başlamıştır. Bu politika, 1977 sonuna kadar devam edecek ve 13 kez tekrarlanacak mini devalüasyonlardan oluşan bir politikadır. Türk lirası 1970 devalüasyonu ile Mart 1978 operasyonu arasında % 68,4 oranında değer kaybetmiştir.

Dönemin iktidarının ikinci önemli politikası ise, o yıllarda fonları artmış olan özel piyasalardan kısa vadeli dış borçlanmayla ekonomik canlılığı artırma politikasıdır. Bu politik araca, Döviz Çevrilebilir Mevduat (DÇM) denmektedir. Bu politik araç, daha sonraki yıllarda ülkenin ticari itibarını sarsacak olumsuz etki yaratacaktır.

1970'li yılların başlarında düşük bir düzeyde seyreden kısa vadeli dış borçlanma, daha sonraki yıllarda hızla artarak 1975-1977 döneminde 6,8 milyar dolara yükselmiştir. Dolayısıyla, dış ticaret ve ödemeler dengesi hızla bozulmuştur. Hatalı bir borçlanma politikası izleyen Türkiye hızla <borç verilebilir ülke > niteliğini yitirmeye başlamıştır. Bunu tersine çevirebilmek için ülkenin kaçınılmaz olarak IMF ile masaya oturup, onun kurallarına uyması gerekiyordu. Aksi halde Türkiye hiçbir uluslararası kuruluştan borç alamazdı. Dönemin koalisyon hükümeti istemeyerekte olsa Maliye Bakanlarını IMF ile görüşmeye yolladı ve görüşme sonrasında % 25 devalüasyon kabul edildi. Böylece

Türkiye, 45 milyon dolarlık dış borçlanmaya giderek taze kaynak imkanına kavuşmuş oldu.

Bu dönemde koalisyon hükümetlerinin biri gelip biri giderken tek şey hiç değişmemiştir, uygulanan politikalar. Bu politikaların başında da IMF'ye sempati ile bakılmasada onun istediği politikaları uygulamak yer alır.

1970 yılların sonlarında ülkedeki ekonomik ve siyasi ortam oldukça kötüye gidiyordu. Mart 1979'de hükümet bu kez kendi ürünü olan <Ekonomiyi Güçlendirme Programı>nı açıkladı. Fakat bu programda ekonomiyi daraltmaktan başka bir işe yaramadı. Çare yine IMF'de idi. 1979 Haziran'ında IMF ile masaya oturularak yeni bir niyet mektubu imzalandı. Bu çabaların sonucu da öncekilerden pek farklı olmadı. Sonuçta, 1978-1979 istikrar programlarında köken, içerik, nitelik ve amaç açısından hiçbir farkı olmayan 24 Ocak 1980 istikrar programı açıklandı.

d- 1980-1994 Arası Dönem :

Önceki programlarda olduğu gibi temel amaç; ekonomiyi daraltarak, düşük bir gelir düzeyinde makro dengeyi sağlamaktır. Önceki programların temel politik araçları olan ücretler, kamu harcamaları, döviz kuru ve para arzı bu programında temel politik araçlarıydı. Bu programda değişen sadece bu aletlerin sayısal boyutlarıdır. Bu programda da daha önceki programlarda olduğu gibi, Kamu İktisadi Teşebbüsleri fiyatları serbest bırakılarak, zam politikası uygulanmıştır. Yukarıda kısaca belirttiğimiz politikalar bile sanıldığıının aksine 24 Ocak 1980 istikrar programının, önceki programlardan çok da farklı olmadığını göstermektedir.

Buna rağmen, 24 Ocak 1980 istikrar programı önceki istikrar programlarından birkaç noktada farklılık arz etmektedir. Birincisi, 24 Ocak 1980 istikrar programı bir dünya görüşünün daha belirgin ve kesin bir ürünüdür. Tüm istikrar paketleri piyasa eko-

nomilerine yöneliktir. 24 Ocak kararları ekonomiyi bu yönde yeniden örgütlerken, ekonomide devletin etkinliğini sınırlamak amacına yönelik niyetleri de beraberinde taşımaktadır.

İkincisi, 24 Ocak istikrar programı ile, uzun yıllardır Türkiye'de uygulana gelen ithal ikameci politikalarlar yerine dışa açık ve ihracata dayalı politikalara geçilmiştir. Bu politika IMF'nin bu dönemdeki az gelişmiş ülkeler için önerdiği politikalarla oldukça uyumluydu.

24 Ocak kararlarını diğerlerinden ayıran bir başka noktada dış çevrelerden ve IMF'den sağladığı destek konusundadır. Daha önceki programlara göre IMF Türkiye'ye daha yumuşak davranmıştır. Bunun nedeni 24 Ocak önlemlerinin ideolojik boyutu ile yakından ilgilidir.

1980 istikrar programının ilk yılı pek de başarılı sayılmaz. 1980 yılında fiyatlardaki artış 40 puandan fazla artarak Türkiye'de Enflasyonu % 100'lerin üzerine çıkarmıştır. Aynı yıl ihracattan beklenen artış ile ithalattan beklenen düşüşte gerçekleşmeyerek ödemeler dengesindeki açık giderek büyümüştür. Ticaret açığı ilk kez 4,5 milyar doları aşmıştır.

24 Ocak 1980 kararlarının uygulanmasının ikinci yılı birinci yılına göre daha başarılı olmasına rağmen, ekonominin ateşini söndürme konusunda başarı sağlayamamıştır.

24 Ocak 1980 kararlarının kısa vadede öngördüğü hedefleri şöyle sıralayabiliriz ;

- i) Mal darlıklarını gidermek, kuyrukları kaldırmak,
- ii) Enflasyonu aşağıya çekmek,
- iii) İhracatı artırarak dış ticaret açığını küçültmek,
- iv) Büyüme hızını pozitif yapmak ve yükseltmek,
- v) Piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak

Özellikle 1980-1983 yılları arasında yürürlüğe konan ve IMF ile imzalanan "stand-by" anlaşması çerçevesinde belirlenen önlemlerin başlıcaları şöyledir.

- i) Para arzının kısılması ve 'serbest faize' geçilmesi,
- ii) Türk lirasının yüksek oranda devalüe edilmesi,
- iii) Kamu harcamalarının kısılması, bütçe açığının küçültülmesi,
- iv) KİT ürünlerine, açıklarını kapatmaları için zam yapma yetkisinin verilmesi,
- v) Sübvansiyonların asgariye indirilmesi ve fiyat kontrollerinin azaltılması,
- vi) Esnek kur, günlük döviz kuru uygulanmasına geçilmesi,
- vii) Yabancı sermaye girişini hızlandıracak önlemlerin alınması,
- viii) İhracata dayalı sanayileşmeyi özendirirken ihracata sürekli destek verilmesi,
- ix) Daha sonraki yıllarda bunlara özelleştirme politikası da eklenmiştir.

Yukarıda belirtilen önlemler ve politikalar yaklaşık 20 yıldan bu yana, çok fazla bir değişikliğe uğramadan devam etmesine rağmen sorunlar çözülebilmiş değildir

III- IMF VE TÜRKİYE ARASINDA İMZALANAN 1994 - 1999 VE 2001 TARİHLİ STAND - BY ANLAŞMALARI VE SONUÇLARI

a- 5 Nisan 1994 Kararları:

5 Nisan 1994 kararları alınmadan önce Türkiye ekonomisinin geldiği noktayı şöyle açıklayabiliriz. Yükselen kamu açıklarına bağlı olarak artan iç faiz oranları sıcak para girişini hızlandırmış

ve TL'nin reel olarak aşırı değer kazanmasına neden olmuştur. Bu gelişme işgücü maliyetlerindeki reel artışlar, doğrudan ve dolaylı ihracat teşviklerindeki azalmayla birleşerek Türk ekonomisinin hızla rekabet gücünün azalmasına yol açmıştır. Sonuçta yüksek kamu açıklarından kaynaklanan ekonominin iç dengesizlikleri dış dengede de hızla bozulmaya neden olmuş, ithalat hızla artmış, ihracat yavaşlamış ve dış ticaret açığı önemli boyutlara ulaşmıştır. Hızla bozulan iç ve dış dengeler 1994 yılı başında para, sermaye ve döviz piyasalarında ciddi bir krize yol açmıştır.

Krizin tırmanmasında bankaların açık pozisyonlarının 5 milyar dolara ulaşması ve bankaların kambiyo zararlarını sınırlandırmak için, döviz alımlarını artırmaları etkili olmuştur.

Tüm bu gelişmeler üzerine, dönemin başbakanı 5 Nisan 1994 günü ünlü 'olağanüstü istikrar tedbirlerini' TV kanallarından açıkladı. Bu tedbirler daha sonra 'Ekonomik Önlemler Uygulama Planı' adını taşıyan bir kitapçıkla belgelenmiş oldu. Bu kitapçıkta proramın amacı şöyle açıklanıyordu:

- 1) Enflasyonu hızla düşürmek, Türk lirasına istikrar kazandırmak, ihracat artışını hızlandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sosyal dengeleri de gözetken sürdürülebilir bir temele oturtmak,
- 2) Ekonominin sürekli istikrara kavuşması için gerekli olan yapısal reformları gerçekleştirmek,
- 3) Kamu açıklarını en aza indirici tedbirleri almak.

Dönemin iktidarı yukarıdaki amaçlara ulaşmak için radikal kararlar aldı. Bunlardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz.

a- Ücretler dışında kalan Gelir ve Kurumlar Vergisi yükümlülükleri 1994 yılında beyan ettikleri matrahlar üzerinden ek bir vergi ödeyecekler,

b- Net Aktif veya eşdeğer matrah üzerinden bir defaya mahsus olmak üzere düşük oranlı bir vergi alınacak,

c- Motorlu, kara, deniz, hava taşıtlarından belirli kasko sigorta değeri üzerinde olanlardan bir defaya mahsus olmak üzere ek bir vergi alınacak,

d- Tek konutu olanlar hariç, birden fazla konutu olanlardan bir defaya mahsus olmak üzere düşük oranlı ek bir Emlak Vergisi alınacaktır.

IMF ile 8 Temmuz 1994'de Stan-By anlaşması yürürlüğe konulmuş ve yukarıda belirtilen önlemleri alan iktidar IMF'den taze kaynak elde etmeyi başarmıştır.

5 Nisan kararlarının en önemli etkisi gelir dağılımındaki bozukluğu biraz daha artırması olmuştur.

b- 1999 yılı istikrar programı :

Türkiye 20. Yüzyılın son yılı olan 1999 yılına hem ulusal hem de uluslararası koşulların elverişsiz olduğu bir ortamda girdi. İçeride siyasi istikrarsızlık devam ediyor, güvenoyu alacak bir hükümet kurulamıyordu. 'Küresel kriz'in vurduğu sanayi ve ticaret sektörü durgunluğa girmiş görünüyordu. Kamu maliyesi altı aylık 'geçici bütçe' ile yönetilmeye başlanmıştı.

Hükümet krizine bağlı olarak IMF ile sürdürülen görüşmeler erteleniyor ve ülkenin dış kaynak ihtiyacı sorunu giderek yeni bir boyut kazanıyordu. IMF, Türkiye'nin nakit sıkıntısı içinde olduğunu gördüğü halde, kredi konusunu genel seçimlerden sonra kurulacak hükümetle yapacağı görüşmeye kadar ertelediğini açıkladı.

Yeni kurulan hükümetin programına göre, 1999 yılında ekonomik beklentiler aşağıdaki gibi olacaktı.

i- GSMH'nın büyüme hızı % 3 civarında gerçekleşecek,

- ii- Enflasyon yıl sonuna göre % 35 düzeyinde, ortalama olarak da % 44'te kalacak,
- iii- Bütçe açığı/ GSMH oranı artmayacak, % 7 düzeyinde oluşacak,
- iv- İhracat % 9 oranında artarak 30 milyar dolara, ithalat % 7 artarak 53 milyar dolara ulaşacak,
- v- Turizm gelirleri yıl içinde % 11,8 artarak 8,5 milyar dolar olacak,
- vi- Cari İşlemler Dengesi (bavul ticareti hariç) 5,5 milyar Dolar açık verecekti.

Bu beklentilerin bir de uygulamadaki sonuçlarına göz atalım.

- 1) Haziran ayı sonunda 12 aylık enflasyon % 52,3 düzeyinde kalırken, Ağustos sonunda küçük bir artışla oran % 53,7 oldu.
- 2) 1999 yılının ilk üç ayı sonunda GSMH büyüme hızı -% 5,8 oldu.
- 3) DİE'nin Ocak- Haziran 1999 dönemi verilerine göre, ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre % 7,1 azalarak 12,4 milyar dolar; ithalat ise % 22 oranında daralarak 18,2 milyar dolar düzeyinde kaldı.
- 4) Turizm gelirleri Ocak- Mayıs döneminde % 34 gerilerken , 'yabancı sermaye' girişi % 150 oranında arttı.
- 5) Hazine, 1999 yılının ilk altı ayında iç borçlanma yönünde 13,6 katrilyon liralık Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu satışı yaptı. Bunun% 87 kadarını bankalar satın aldı.

Nisan 1999 seçimlerinden sonra oluşan hükümetin ekonomik program ana hedefleri; Türkiye'yi enflasyondan kurtarmak, büyüme ve toplumun bütün kesimleri için daha iyi bir yaşam standardı beklentilerini artırmaktı.

Yukarıda belirtilen temel hedefler ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Recep Önal ve Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel tarafından imzalanan, 9 Aralık 1999 tarihinde Uluslararası Para Fonu Başkanı Michel Camdessus'a gönderilen Niyet Mektubundan alınmıştır. Daha sonraki ifadelerde bu Mektuba dayanılarak ele alınacaktır.

Hükümetin enflasyonla mücadele program hedefleri ve genel stratejisi şu unsurları içermektedir.

- Uygulanacak enflasyonu önleme programı üç yıllık bir süreyi kapsayacak,
- 2000 yılı enflasyon hedefi, TÜFE % 25, TEFE % 20, 2001 yıl sonu enflasyon hedefi, TÜFE % 10-12 , 2002'de ise tek haneye (yaklaşık % 5-7) düşürülecek,
- Program şu temel üç unsura dayandırılmaktadır: Kamu sektörü temel fazlasının mümkün olduğunca yüksek tutulması,yapısal reformlar,tutarlı gelir politikaları ile desteklenmiş sıkı döviz kuru taahhütleri,
- 2000 yılında GSMH büyüme oranı, 1999 için -2 olarak tahmin edilen büyümeden toparlanma etkisini de yansıtacak şekilde % 5-5,5 aralığında tahmin edilmektedir,
- Ekonomik faaliyetlerin hızlanmasıyla 1999'da GSMH'nın % 0,5'i olan cari işlemler açığının 2000 yılında artarak GSMH'nın % 1,5-2'sine ulaşması beklenmektedir.Aynı büyüлükteki açıklar 2001 ve 2002 yıllarında da beklenmektedir,
- Enflasyonla mücadele programı için 2,892 milyon SDR tutarında (kotanın % 300'ü) üç yıllık bir stand-by düzenlemesi talep edilmektedir.

Programın Maliye Politikası da şöyle özetlenebilir.

Sıkı bütçe politikası uygulayarak 2000 yılı toplam kamu sektörünün GSMH'nın % 2,2'si oranında faiz dışı fazal tahmin edilmektedir. Bu uygulamayla birlikte nakit iç borcun GSMH'ya oranı % 27, toplam borç stokunun GSMH'ya oranı ise % 61 olarak tahmin edilmektedir.

2000 yılında özelleştirme gelirleri GSMH'nın % 3,5'ne ulaşılacağı tahmin edilmektedir. Hangi kaynaktan elde edilirse edilsin, özelleştirme gelirlerinin tamamı borç azaltımında kullanılacaktır. 2001 ve 2002'de de yukarıdaki politikalar uygulanacak, fakat rakamlar değişik olacaktır.

Programda para ve döviz kuru politikası da şöyle açıklanmaktadır.

Döviz kuru sepeti bir yıllık bir süreyi kapsayacak şekilde, günlük olarak açıklanacaktır. Kur sepetinin 1 ABD doları + 0,77 EURO olarak devam ettirilecektir.

Programda, para ve döviz kuru politikası aşağıdaki özelliklere sahip olacaktır:

- i- Döviz kurunun izleyeceği yol, 1 Ocak-31 Aralık 2000 dönemi için ilan edilecek. Günlük döviz kuru ayarlaması, her ay içerisinde sabit kalacaktır.
- ii- Her üç ay sonunda, döviz kuru yolunun daha önceden ilan edilmiş bölümünü değiştirmeden, döviz kuru takvimi ek üç ay daha uzatılacaktır.
- iii- Bu rejimin uygulamaya başlamasını takip eden ilk 18 ay içerisinde söz konusu döviz kuru etrafında bir band olmayacaktır.

Programa göre gelirler politikasının rotasında şöyle olacaktır. Özel ve Kamu sektörlerinde ücret artış oranları enflasyon oranı hedeflerine uygun olarak yapılacaktır.

Programın diğer önemli ayağını yapısal reformlar oluşturmaktadır. Bunları en önemlileride, kamu mali kesimindeki yapısal reformlar, tarım politikaları, sosyal güvenlik reformu, kamu mali yönetimi ve şeffaflık, vergi politikası ve idaresi, özelleştirme ve sermaye piyasası reformları ve bankacılık sisteminin güçlendirilmesi ve bankacılık düzenlemeleridir.

IMF'ye verilen ve yukarıda kısaca özetlediğimiz niyet mektubundan sonra 22 Haziran 2000 tarihinde bu stand-by düzenlemesi çerçevesinde ikinci gözden geçirmeye ilişkin bir niyet mektubu daha verilmiştir. Bu niyet mektubunda, uygulanmakta olan istikrar programının başarılarına değinilmiş ve bu programın ısrarla sürdürüleceği iddia edilmiştir.

Fakat herkesinde bildiği gibi önce 2000 yılı Kasım ayındaki daha sonrada 2001 Şubat ayındaki krizlerden sonra üç yıllık olarak düşünülen istikrar programına son verilmiştir. Kasım krizine karşı direnen hükümet Şubat krizinden yenik çıkarak, sabit döviz kuru politikasından vazgeçerek dalgalı döviz kuru politikasına geçildiğini açıklamak zorunda kalmıştır. Dalgalı döviz kuru ile birlikte Türk Lirası dolar karşısında % 55- 60 aralığında devalüe olmuştur. 690.000 TL olan 1 Dolar Şubat krizi sonrasında 1.200.000 TL'ye çıkmıştır. Bu gelişmeler reel ve finansal piyasaların çökmesi anlamına gelmektedir. İktidar çözüm olarak Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı'nı görevden alarak yerine, şimdiki Ekonomiden sorumlu Devlet bakanı Kemal Derviş'i getirmiştir. Ayrıca çözüm olarak hükümet istifa etmek yerine sadece birkaç bürokratı görevden almıştır. Devlet Bakanı Kemal Derviş'in gelir gelmez yaptığı ilk iş IMF ile yapacağı anlaşmayı hazırlamak olmuştur.

c- 2001 yılı Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı :

Kemal Derviş'in programının ilk maddelerinde Türkiye ekonomisinin 1990'lı yıllardan bu yana geldiği nokta açıklanmaktadır. Buna göre; 'Türk ekonomisi 1990'lı yıllardan itibaren sıklaşan aralıklarla ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmaktadır. Yaşanan bu krizlerde dışsal etkenlerin de rolü olmakla beraber krizlerin başlıca nedenleri: (i) sürdürülemez bir iç borç dinamiğinin oluşması ve (ii) başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıksız yapının ve diğer yapısal sorunların kalıcı bir çözüme kavuşturulamamış olmasıdır.'

Programa göre, sürdürülemez iç borç dinamiğinin durumu ve nedenleride şöyle açıklanmaktadır. 'Kamu kesimi toplam borç stokunun (net) GSMH'ya oranı 1990 yılında yüzde 29 iken, bu oran 1999 yılı sonunda yüzde 61'e ulaşmıştır. İç borç stokundaki artış ise daha çarpıcıdır. 1990 yılında yüzde 6 olan net iç borç stokunun GSMH'ya oranı 1999 yılında (kamu bankalarının görev zararları dahil) yüzde 42'ye çıkmıştır. Borç stokundaki bu artış, dönemin ilk yarısında yüksek faiz dışı kamu açıklarından kaynaklanmış, ikinci yarıda ise yüksek reel faizlerin etkisi belirgin hale gelmiştir. Nitekim 1990-1994 döneminde yıllık ortalama olarak faiz dışı denge GSMH'nın yüzde 4,5'i oranında açık verirken, enflasyondan arındırılmış faiz ödemelerini de içeren operasyonel kamu açığı yüzde 8,3 olmuştur. 1995-2000 döneminde faiz dışı denge GSMH'nın yüzde 0,1'i oranında fazla verirken, operasyonel denge yüzde 5,8 açık vermiştir.

Yüksek kamu açıklarının yanısıra 1994 yılından sonra kamu kesiminin net dış borç ödeyici durumunda olması, yeterince derin olmayan yurtiçi mali piyasalar üzerinde baskı oluşturmuş ve reel faiz oranlarının yüksek seviyede kalmasına yol açmıştır. Bu dönemde yüksek ve değişken enflasyon ortamı risk primini artırmak suretiyle reel faiz oranlarının yüksek seyretmesinde etken olan

bir diğer unsurdur. 1992-1999 döneminde yıllık ortalama GSMH büyüme hızı yüzde dördün altında kalırken, iç borçlanma reel faiz oranı yüzde 32 olmuştur. Yüksek reel faizler kamu kesiminin borçlanma ihtiyacını daha da artırmış ve hergün Türkiye'yi daha zor bir duruma götüren bir borç-faiz kısır döngüsünü ortaya çıkarmıştır. Borç stokundaki artışla birlikte bu durumun sürdürülemez olduğu açıktır.'

Bu çerçeveden bakıldığında, son on yıllık dönemde kamu açıklarındaki artışta harcamalara ilişkin olarak aşağıda sıralanan faktörler etkili olmuştur:

- i) Bütçe dışı fonlar, döner sermayeler ve mahalli idarelerin kontrol dışı harcamalarındaki artış ve özellikle görev zararları başta olmak üzere bazı harcamaların kamu bankaları kanalıyla şeffaf olmayan bir şekilde karşılanması ve bu suretle kamu maliyesinde bütünlük ve disiplinin bozulması,
- ii) Kamu sektöründeki aşırı istihdam politikası ve verimlilikle uyumlu olmayan maaş ve ücret artışları,
- iii) Kamu yatırım proje stokundaki aşırı artış, yüksek maliyet ve verimsizlik,
- iv) Sosyal Güvenlik Kurumları aktüeryal dengelerinin bozulması nedeniyle açıklarının hızla yükselmesi,
- v) Gerçek ihtiyacı karşılamayan tarımsal destekleme politikaları,
- vi) Ekonomik etkinliğe ters düşen müdahalelerle yönlendirilen, yüksek maliyetle ve verimsiz olarak çalışan büyük bir KİT sisteminin varlığıdır.

Programa göre, kamu gelirlerinde ise temel sorun, vergi oranlarının yüksek olmasına rağmen vergi tabanının dar olması

nedeniyle, toplam vergi tahsilatının yetersiz kalması ve vergi yükünün adaletsiz bir biçimde dağılmasıdır.

Kamu bankalarının açık vermesinin temel nedenleride programda şu şekilde açıklanmıştır. 'Devlet tarafından verilen tarım kesimi ile küçük ve orta boy işletmeleri destekleme görevi sonucunda oluşan zararların zamanında ödenmemesinin yanısıra uzun yıllardır devam eden ve ekonomik etkinliğe ters düşen müdahaleler, kamu bankalarının iyi yönetilememesi ve asli fonksiyonlarının dışında görev verilmesi bu bankaların mali bünyelerini önemli ölçüde bozmuştur. Kamu bankalarının finansman ihtiyaçlarını kısa vade ve yüksek maliyetle piyasadan karşılamaları bir yandan zararlarının gittikçe artmasına, diğer yandan da mali sektörde istikrarsızlık unsuru olmalarına yol açmıştır.'

Kemal Derviş'in hazırladığı 'Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın da 2000 yılı enflasyonla mücadele programı ve gelişmeler de ele alınmıştır. Buna göre; ' Program kapsamında sıkı maliye politikası uygulanması ve kapsamlı yapısal reformların hayata geçirilmesinin yanısıra, enflasyonist beklentileri hızla aşağıya çekmek için döviz kurları hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış ve para politikası likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlayan bir çerçeveye oturtulmuştur.

Programın uygulanmasında kamu açıklarını daraltma ve yapısal reformlar alanında önemli adımlar atılmıştır. Yapısal reformlar kapsamında, uzun yıllardır açık veren sosyal güvenlik sistemi yeniden düzenlenmiş ve sistemin aktif ve pasifleri arasındaki dengenin sağlanması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Tarımda doğrudan gelir desteği sistemine geçişin ilk adımları atılmış, pilot bölgelerdeki uygulamalarda olumlu sonuçlar alınmış, kredi faizleri kaynak maliyetlerine göre belirlenmiştir. Mali

sektör reformu sonucunda kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu ile bankacılık sektörünün düzenlenmesi, gözetimi ve denetimi işlevlerinin tek bir otorite altında toplanması hedeflenmiştir. Özelleştirmeye ilişkin olarak 2001 yılı içerisinde Petrol Ofisinin yüzde 51'inin blok satışı, TÜPRAŞ'ın halka arz yolu ile yüzde 31.5'nun satılması mümkün olmuştur. Bunun yanı sıra, cep telefonu lisans satışında beklenenin üzerinde gelir elde edilmiştir....

Yukarıdaki tespitlerden sonra yeni programın temel hedef ve amaçları açıklanmıştır. Yeni programın temel amacı kur rejiminin terkedilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve eşanlı olarak bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır.

Programın yukarıda belirtilen hedeflere ulaşmak için belirlendiği alt hedeflerde şöyledir.

- (i) Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürmek,
- (ii) Bankacılık sektöründe kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırılma, böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmak,
- (iii) Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirmek,
- (iv) Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmek ve,
- (v) Bütün bunları etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısını oluşturmak.

Bu programın nihai hedefi de şu cümlelerle ifade edilmektedir. 'Nihai amacımız, ekonomide sürdürülebilir bir gelişme ortamını sağlayarak kaynak kullanma sürecindeki verimliliği artırmak, dışa açık bir yaklaşımla piyasa koşullarında rekabet gücümüzü geliştirmek ve böylece ekonomide büyümeyi, yatırım ve istihdamı artırarak halkımızın geleceğe umutla bakmasını ve refah düzeyini kalıcı bir biçimde yükseltmek olacaktır.'

Programda tüm bu hedeflere ulaşmak için aşağıda belirtilen yapısal düzenlemelerin yapılmasının şart olduğu belirtilmektedir. Program çerçevesinde aşağıda sıralanan dört ana alanda 15 yasal düzenleme yapılmaktadır:

- (i) Mali Sektörün Yeniden Yapılandırılması
- (ii) Devlette Şeffaflığın Artırılması ve Kamu Finansmanının Güçlendirilmesi
- (iii) Ekonomide Rekabetin ve Etkinliğin Artırılması
- (iv) Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi

1. BÜTÇE KANUNUNDAKİ DEĞİŞİKLİKLER	Yasalaşarak yürürlüğe girdi.
2. GÖREV ZARARLARINI KALDIRAN KARARNAME VE KANUN	Yasalaşarak yürürlüğe girdi.
3. BORÇLANMA YASASI	Yasalaşarak yürürlüğe girdi.
4. KAMULAŞTIRMA YASASI	Yasalaşarak yürürlüğe girdi.
5. 15 BÜTÇE VE 2 BÜTÇE DIŞI FONUN KAPATILMASI İLE İLGİLİ YASA	Yasalaşarak yürürlüğe girdi.
6. KAMU İHALE YASASI	Yasalaşarak yürürlüğe girdi.
7. MERKEZ BANKASI YASASI	Yasalaşarak yürürlüğe girdi.

11. SİVİL HAVACILIK YASASINDA DEĞİŞİKLİK	Yasalaşarak yürürlüğe girdi.
12. TELEKOM YASASI	Yasalaşarak yürürlüğe girdi.
13. ŞEKER KANUNU	Yasalaşarak yürürlüğe girdi
14. TÜTÜN KANUNU	Cumhurbaşkanı veto etti.
15. DOĞALGAZ KANUNU	Yasalaşarak yürürlüğe girdi.

Programa göre, temel makro ekonomik hedefler rakamsal olarak aşağıdaki tablodaki gibi olacaktır.

	1999	2000	2001	2002
GSMH Büyümesi %	-6,1	6,1	-3,0	5,0
TEFE (Yıl sonu) %	62,9	32,7	57,6	16,6
TÜFE (Yıl sonu) %	68,8	39,0	52,5	20,0
Faiz Dışı Denge/GSMH (%)				
Toplam Kamu	-1,9	2,8	5,5	6,5
Konsolide Bütçe	1,5	4,6	5,1	5,6
KİT'ler	-1,5	-1,5	0,1	0,5
Diğer Kamu	-1,9	-0,3	0,3	0,4

Program bu makroekonomik hedeflere ulaşmak için uygulanacak politikalarıda şöyle sıralanmaktadır.

2000 yılında yüzde 3 civarında olan toplam kamu kesimi faiz dışı fazlasının GSMH oranı 2001 yılında yüzde 5,5'e yükseltilecektir.

Bu çerçevede;

- (i) Konsolide bütçe faiz dışı fazlasının GSMH'ya oranının 2000 yılındaki yüzde 4,6'lık seviyesinden 2001 yılında yüzde 5,1 seviyesine yükseltilmesi,

(ii) Başta KİT olmak üzere diğer kamu hesaplarında 2000 yılında yüzde 1,8 olan faiz dışı açığın, 2001 yılında yüzde 0,4 fazlaya dönüştürülmesi hedeflenmiştir.

NOT: Bu kitapçığın hazırlanmasından sonra yukarıdaki rakamlar revize edilmiştir.

KONSOLİDE BÜTÇE	% GS		
	1999	2000	2001
GELİRLER	23.9	25.9	25.5
Vergi Gelirleri	18.9	21.0	20.5
- Dolaysız Vergiler	8.6	8.6	7.3
- Dolaylı Vergiler	10.3	12.4	13.3
Vergi Dışı Gelirler	5.0	4.8	5.0
FAİZ DIŞI HARCAMALAR	21.8	20.5	19.7
Personel	8.8	7.9	7.8
Diğer Cari	2.8	2.8	2.6
Yatırım	1.8	1.8	2.1
Transferler	8.4	7.9	7.4
- KİT'lere Transfer	0.7	0.9	0.5
- Kamu Bankaları Faiz Farkı Ödemeleri	0.2	0.0	0.1
- Tarımsal Destekleme	0.3	0.3	0.6
- Fonlara Transfer	1.3	1.6	0.5
- Sosyal Güvenlik	3.5	2.6	2.8
- Vergi İadeleri	1.5	1.3	1.1
- Diğer	1.1	1.1	1.6
FAİZ DIŞI DENGİ	2.1	5.4	5.6
FAİZ DIŞI DENGİ	1.5	4.6	5.1
(Özelleştirme, faiz geliri ve TCMB kârı hariç)			

Kamu finansmanına ilişkin hedeflere ulaşmak için herşeyden önce devlet tasarruf edecektir. Öngörülen tedbirler aşağıda sıralanmaktadır:

- (i) Faiz dışı harcamalarındaki nominal artışın GSMH'nın nominal artışının altında tutulmasına özen gösterilecektir. Bu çerçevede 2001 yılında 2000 yılına kıyasla harcamalarda yüzde 9 oranında reel bir azalma hedeflenmektedir.
- (ii) Kamu harcamaları disiplin altına alınarak azami tasarruf sağlanacaktır. Bu amaçla, Kamu Tasarruf Genelgesi titizlikle uygulanacaktır. Maliye Bakanlığı'nın uygun gördüğü ödenek kalemlerinde blokaj uygulanacaktır.
- (iii) Diğer cari, yatırım ve bazı transfer harcamalarındaki artış kur ve fiyat artışlarının altında tutularak GSMH'nın yüzde 1,5'i kadar tasarruf sağlanacaktır.
- (iv) Bu önlemlerin yanısıra bütçenin diğer cari transferler kaleminde yapılacak kesintiler ile GSMH'nın yüzde 0,3'ü oranında tasarruf sağlanacaktır.
- (v) Kamu bankalarının faiz farkı ödemelerini karşılamak üzere bütçeye GSMH' nın yüzde 0,2'si oranında ödenek konmuştur. Ödenek aşımına yol açacak yükümlülükler verilmeyecektir.
- (vi) Sağlık, eğitim ve güvenlik hizmetleri hariç kamuda yeni personel alımı ancak çok olağanüstü ve kuruluşların etkinliği açısından mutlaka gerekli durumlarda yapılacaktır. Toplam memur sayısında artış olmayacaktır.
- (vii) Tüm kesimleri ilgilendirmeyen ve ücret adaletini hedeflemeyen münferit maaş ve ücret artış talepleri kesinlikle dikkate alınmayacaktır.
- (viii) Çok zorunlu haller dışında yatırım programına yeni proje alınmayacak ve yıllara sari ihalelere gidilmeyecektir.

- (ix) Gider artışına yol açacak teşkilat genişlemesi ve yeni kadro ihdası dahil, kaynağı olmayan harcama artırıcı hiç bir öneri gündeme getirilmeyecektir.
- (x) KİT'lerin etkin çalışmalarını sağlayacak düzenlemeler yapılmaktadır. Bu çerçevede personel sayısı artırılmayacak, fazla mesai, ikramiye ve prim gibi ödemelerde kısıntıya gidilecek, cari harcamalar kontrol altına alınacak ve yatırım harcamaları rasyonalize edilecektir.
- (xi) Tarımsal destekleme fiyatları öngörülen enflasyonu aşmayacak şekilde artırılacak ve kuruluşların finansman imkanları dikkate alınarak miktar kısıtlamasına gidilecektir.
- (xii) Sosyal güvenlik kurumlarının sağlık harcamaları disiplin altına alınacaktır.
- (xiii) Kamuda taşıt kullanımı sınırlandırılacak ve Taşıt Kanunu etkin bir biçimde uygulanacaktır.

Gelir hedeflerine ulaşmak için aşağıdaki başlıca düzenlemeler öngörülmüştür:

- (i) Vergi gelirlerinin artırılmasına yönelik olarak 2000 yılı sonunda alınan tedbirlerin titizlikle uygulanmasına devam edilecektir.
- (ii) Akaryakıttaki otomatik fiyatlandırma mekanizmasına devam edilecek ve Akaryakıt Tüketim Vergisi (ATV) en az hedeflenen enflasyon ölçüsünde ayarlanacak ve ATV tahsilatının GSMH içindeki payı yüzde 2,8 olacaktır.
- (iii) Başta enerji ve petrol sektörü olmak üzere ithale dayalı ürünlerin fiyatları kurdaki değişiklikleri, artan maliyetleri ve

ekonomik gerçekleri yansıtacak şekilde geciktirilmeden uygulanacaktır.

- (iv) Vergi tabanının yaygınlaştırılması amacıyla vergi kimlik numaralarının kullanımı genişletilecektir.
- (v) Vergi kayıp ve kaçığının en aza indirilmesi amacıyla vergi denetimleri artırılacaktır.
- (vi) Vergi tahsilatının artırılması için vergi gecikme faiz ve cezaları enflasyonla uyumlu bir biçimde artırılmıştır
- (vii) Bireysel yatırımcıların kamu kağıtlarından elde ettikleri gelirlerin beyanname dışı tutulması suretiyle kamu kağıtlarına olan bireysel talep artırılacaktır.

Hedeflenen enflasyonla uyumlu gelirler politikası uygulanacaktır. Memur maaşları enflasyonla uyumlu olarak artırılabilecektir. Kamu işçilerinin ücretleri, 1999-2000 dönemini kapsayan toplu iş sözleşmeleriyle sağlanmış olan reel artışlar, kamu dengesi ve kamu kesimi çalışanları arasında ücret adaleti gözetilecek şekilde ayarlanacaktır.

Düşük gelirli çiftçilerin doğrudan gelir desteği sistemi ile güçlendirilmesi temel ilkesine uyulacaktır.

Yukarıda kısaca özetlediğimiz ve Türkiye ile IMF arasında imzalanan son Stand-by anlaşmasının amacı ve hedefleri önceliklerden çok farklı olmasada uygulamada ötekilerden farklı olduğuna inanmaktayız. Çünkü programın bu güne kadar ki uygulaması bir çok zorluğa rağmen başarıyla devam etmektedir.

SONUÇ

IMF, tarihinde hiç olmadığı kadar gözden düşmüş durumdadır. Son dönemdeki finansal krizleri idare edişi hakkında çok eleştiri almaktadır. Hatta eleştiriler o derece ileri gitmiştir ki, IMF'nin varlığının krizlere yol açtığı ya da en azından krizlerin şiddetini artırdığı söylenmektedir. Bazı uzmanlar ise IMF'nin krizde bulunan ülkelerden, çok fazla yapısal reform talep ettiğini, bunun da durumu daha da kötüleştirdiğini iddia ediyorlar.

IMF hakkında yapılan diğer bir eleştiride, IMF üzerinde, A.B.D ve G-7 ülkelerinin etkisi konusundadır. IMF bağımsız bir uluslararası kuruluş olmasına rağmen, kurulduğu tarihten bu yana bağımsız niteliğini tam olarak ortaya koyamamıştır.

IMF' nin kuruluş amacı finansal krizlere çözümler üretmek olarak özetlense de bugüne kadar bunu pek başardığını söylemek mümkün değildir.

Fakat yaşananlara baktığımız zaman bu sorunları çözecek bir kuruluşun varlığını yadsımanın mümkün olmadığını görüyoruz. Bu böyle olmakla birlikte böyle bir kuruluşun varlık sebebi sadece bugünkü finansal krizleri çözmek değil, daha esnek politikalar uygulamak olmalıdır. Çünkü sorunların birden çok nedenin olması, bunları çözecek politikalarında birden çok ve gelişen koşullara uygun olmasını gerektirmektedir.

Türkiye'nin son 50 yıllık tarihi IMF ve onun önerdiği istikrar programlarıyla birlikte anılmaktadır. Türkiye bu güne kadar 18 IMF programı uygulamasına rağmen sorunlar, çözülme yönünde değil artma yönünde gelişme göstermiştir.

Uygulanan ve bundan sonra uygulanacak olan istikrar politikalarının başarısı hem Türkiye' deki politika uygulayıcılarının sorunları değerlendirme yöntemlerini değiştirmelerine hem de IMF'nin daha esnek ve kalıcı çözümler getirmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Erdost, Cevdet(Editör), IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye, Savaş yayınları, Ankara, 1982.
- Seyidoğlu, Halil, Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulamaları, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 1996.
- T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Enflasyonla Mücadele Programı Politika Metinleri, Cilt I, Ocak 2000.
- T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Enflasyonla Mücadele Programı Politika Metinleri, Cilt II, Temmuz 2000.
- T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Enflasyonla Mücadele Programı Politika Metinleri, Cilt III/1, Şubat 2001.
- T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Enflasyonla Mücadele Programı Politika Metinleri, Cilt III/2, Şubat 2001.
- Tokgöz, Erdi, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi, İmaj Yayınevi, 5. Bası, Ankara, 1999.
- T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı İnternet Sitesi, 'Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı' 2001.

VERGİ DENETMENLERİ DERNEĞİ YAYINI**RESİMİZE POSTALAYINIZ VEYA FAKSLAYINIZ**

Abone Bedeli :

Posta Kodu : Şehir :

Telefon : (0.312) 231 80 19 • Fax: (0.312) 231 80 65

